

listopada 1924. godine» (125-166) i «Diskontinuirani kontinuitet Muzeja Đakovštine» (167-182).

U drugom dijelu knjige pod središnjim nazivom KRITIKE autor pod naslovom «Najnovije spoznaje o Nijemcima Đakova i Đakovštine» (185-190) kratko i sažeto kritički prikazuje istraživački i znanstveni rad Đakovčani- na, povjesničara dr. sc. Vladimira Geigera osvrćući se na njegove knjige i brojne radove na tu temu. U Bijelićevim prikazima «Sto godina od rođenja Ljudevita (Branimira) Šestića» (191-196) i «Slavko Tomerlin – slikar Slavonije» (197-202) progovara prijekor ili kritika u pogledu zapostavljanja onih koji su ostavili traga u hrvatskoj kulturnoj baštini, a malo su, ili gotovo nikako, istraženi pa tako i poznati ne samo u sredini iz koje su iznikli nego i šire. «Značajni povijesno-publicistički radovi o Đakovu i Đakovštini (1991.-1999.)» 203-224. tražili su od autora mnogo truda da bi široj čitalačkoj javnosti bibliografski objelodanio najznačajnije povijesno-publicističke radove na zadanu temu i time u potpunosti opravdao vrijednost objavljenih STUDIJA I KRITIKA u knjizi *NAŠE TEME, OGLEDI O PROŠLOSTI I SADAŠNJOSTI ĐAKOVA I ĐAKOVŠTINE*.

U cjelini knjiga otkriva autorov pristup na zadane teme ne samo sa stajališta povijesne znanosti, nego i s drugih stajališta o svojevrsnom interdisciplinarnom mikrohistorijskom istraživanju uobičenom u zavičajnu knjigu koja je svakako vrijedan doprinos hrvatskoj historiografiji.

Ipak bih spomenula da je dio STUDIJA («Kroz prošlost i sadašnjost Đakova», «Od povijesnog do suvremenog grba Đakova», «Mihael Barić – Semeljčanin koji je zadužio hrvatsku kulturu», «Diskontinuirani kontinuitet Muzeja Đakovštine») i KRITIKA («Najnovije spoznaje o Nijemcima Đa-

kova i Đakovštine») ranije objavljen i poznat dijelu hrvatske (slavonske) javnosti, međutim to ne umanjuje vrijednost knjige nego je ona za zavičajnu povijest hvale vrijedan pothvat.

Zlata Živaković-Kerže

* * *

VLADIMIR GEIGER,
Nijemci u Đakovu i Đakovštini
(Zagreb: Hrvatski institut za povijest i Dom i svijet, 2001),
231 str.

Premda je autorova doktorska disertacija pod naslovom *Njemačka etnička zajednica u Đakovu i Đakovštini od početka 19. do sredine 20. stoljeća* poslužila kao predložak za ovu knjigu, svjetlo dana ugledala je vremenom znatno proširena i novim istraživanjima nadopunjena radnja. Stoga slobodno možemo reći da knjiga *Nijemci u Đakovu i Đakovštini* predstavlja neobičan spoj polazišta brojnih radova koji je ujedno i sinteza znanstvenih rezultata do sada razasutih u mnogobrojnim člancima te u nekoliko knjiga. No, posvetimo se sada sadržaju.

Knjiga je podijeljena na pet poglavlja naniznih kronološkim redom. U prvom poglavlju «Nijemci na vlastelinstvu đakovačke biskupije do 1848./49. godine» (9-42 str.) autor prikazuje nastojanja pojedinih biskupa da gospodarski unaprijede đakovačku biskupiju. Privlačenje novih stanovnika (doseljenika) različitih narodnosti bila je jedna od ekonomskih mjera u vrijeme biskupa Antuna Mandića (biskupovao od 1806. do 1815.). Zahvaljujući tome došlo je do prvog brojnijeg doseljavanja Nijemaca na područje Đakovštine, čime je započeo proces promjene strukture stanovništva uz brojne i nužne promjene koje proizlaze iz toga.

Upravo su promjene u načinu života starosjedilaca izazvane velikim dotokom njemačkog stanovništva u samo Đakovo i njegovu okolicu najživotniji dio drugog poglavlja pod naslovom "Nijemci Đakova i Đakovštine od 1848./49. do 1918. godine" (43-90 str.). Možda najveći pomaci zbili su se u poljoprivredi (donošenje novih kultura, plodored, primjena strojeva) te obrtu (povećanje broja obrtnika i raznovrsnosti zanata), ali ne smijemo podcijeniti ni naizgled sitne promjene u svakodnevnom životu stanovništva (gradnja kuća, ustroj gospodarstva, prihvaćanje tvorničkih tkanina u izradi odjeće i sl.). Uz to, autor je podrobno opisao na primjeru sela Krndije kako predanim radom može ni iz čega nastati bogato selo. Na kraju poglavlja obrađeno je uključivanje Nijemaca u društveni i javni život naselja na području Đakovštine s nekolicinom primjera sloge i/ili sukoba sa starosjediocima.

Poglavlje "Nijemci Đakova i Đakovštine u Kraljevini SHS/Jugoslaviji (1918.-1941.)" (91-140 str.) središnje je poglavlje ove knjige, jer su Nijemci upravo u navedenom razdoblju unatoč teškoćama dosegli brojčani i gospodarski vrhunac. Zahvaljujući svojoj sada već poslovičnoj radišnosti ("švapsko" radno vrijeme ljeti je trajalo od 3 sata ujutro do 21 sat navečer) Nijemci su živjeli u relativnom blagostanju u usporedbi sa susjedima nenijemcima što je izazivalo jal i netrpeljivost, što je došlo do izražaja nakon drugog svjetskog rata. Najviše pozornosti autor je u ovom poglavlju posvetio djelatnosti "Švapsko-njemačkog kulturnog saveza" (Schwäbisch-deutschen Kulturbund), društva osnovanog u Novom Sadu 1920. godine. Premda su brojne podružnice na području Đakovštine osnovane tijekom 1920-ih i 1930-ih, do pravo procvata došlo je krajem 1938. kada je Treći Reich izravnije počeo raditi

na poboljšanju položaja Nijemaca izvan domovine. Djelatnost Kulturbunda prvobitno je bila usmjerena na sportske i kulturne priredbe ali je postupno obuhvaćala sve više segmenata života. U predratnom razdoblju dogodila su se dva značajna pomaka koja će utjecati na sudbinu Nijemaca nakon rata. Naime, tada se zalaganjem putujućih (gostujućih) učitelja iz Trećeg Reicha ubrzano pobuđuje nacionalna svijest u do tada razjedinjenom njemačkom nacionalnom korpusu. Osim toga, sve se više Nijemaca aktivno uključuje u politički život.

U predzadnjem poglavlju "Nijemci Đakova i Đakovštine u drugom svjetskom ratu (1941.-1945.)" (141-170 str.) autor opisuje rad podružnica Kulturbunda u selima Đakovštine te osnivanje vojnih i poluvojnih formacija, koje su na razne načine potpomagale njemačku vojsku. Povlašten položaj Nijemaca u NDH i ratne prilike dovele su do ujedinjenja pripadnika njemačke narodne skupine, premda se ujedinjenje po potrebi provodilo i silom. Nacionalni uzlet Nijemci su iskoristili za osnivanje vlastitih vrtića i škola, što je dovelo do povećanja netrpeljivosti u nacionalno miješanim selima. Kraj poglavlja autor je posvetio završnoj evakuaciji njemačkog stanovništva iz Slavonije započetoj 16. rujna 1944. godine. Preseljenje su organizirali uredi za preseljavanje (i iseljavanje) Nijemaca, koji su osnovani već početkom 1942. godine. Konačnom su se pozivu trebali odazvati svi pripadnici njemačke narodne skupine a pritom se nisu birala sredstva. Unatoč tome, značajan je broj đakovačkih Nijemaca odlučio ostanuti.

U posljednjem poglavlju "Nijemci Đakova i Đakovštine nakon drugog svjetskog rata" (171-196 str.) autor je obradio žalosnu sudbinu onih koji su ostali na svojim ognjištima, jer je nad Folksdojčerima 21. studenog 1944. proglašena kolektivna krivnja. Obiteljima

je konfiscirana imovina, oduzeta su im nacionalna i građanska prava, sretniji su samo protjerani iz zemlje, a oni manje sretni zatvoreni su u logore. Njihove kuće i svu imovinu opljačkali su im prvi susjedi Hrvati i Srbi.

Na kraju knjige nalazi se "Zaključak", sažetak na njemačkom jeziku, "Kazalo osoba", "Kazalo zemljopisnih imena" te "Bilješka o piscu".

Premda se autor bavi geografski vrlo uskom temom, njegov rad nadilazi uske lokalne okvire kakvi su do sada prevladavali u hrvatskoj historiografiji. Posebnost Đakova i Đakovštine istaknuta je u svim poglavljima, ali se navedeni kraj stavlja u širi slavonski kontekst. Masa brojčanih podataka i zaključci proizašli iz njih, vjerojatno će potaknuti slična istraživanja na drugim područjima u kojima su obitavali Nijemci, iako možemo pretpostaviti da će količina iznesenih podataka kod pojedinih čitatelja izazvati zamor. No, unatoč tome ovaj rad daje sjajnu osnovu za nova istraživanja jer donosi zamjetnu količinu u nas nedovoljno poznate literature.

Ali autor se u svakoj mogućoj prilici trudio unijeti životnost u to more podataka donoseći crtice iz svakodnevnog života Nijemaca. Posebice je slikovito, putem pomno odabranih citata iz građe, prikazan odnos sa suseljanima nenijemcima.

Potomcima ondašnjih doseljenika, i ne samo njima, bit će naročito zanimljivi popisi prezimena doseljenih obitelji s godinom dolaska za svako pojedino mjesto Đakovštine. Osim toga, u više su prigoda poimenično navedeni istaknuti predstavnici njemačke nacionalne skupine što će vjerojatno zagođavati znatije odnarođenih pripadnika te nacionalne manjine u potrazi za vlastitim precima.

Vijoleta Herman

* * *

VLADIMIR GEIGER,
Radni logor Valpovo 1945.-1946.
(Osijek: Njemačka narodnosna zajednica i Zemaljska udruga Podunavskih Švaba, 1999), 443 str.

O sudbini njemačke narodnosne skupine za vrijeme, i neposredno poslije Drugog svjetskog rata, dobar uvid možemo dobiti ne samo čitajući knjige i periodiku na stranim jezicima (njemačkom), kako je to bio slučaj do prije desetak godina, već i u domaćim bibliotekama, iščitavajući knjige i periodiku pisanu na hrvatskom jeziku. Da je tomu tako možemo ponajprije zahvaliti dr. Vladimiru Geigeru, autoru nekoliko knjiga i na stotine članaka, kako izvorno znanstvenih i stručnih, tako i onih prilagođenih najširoj čitalačkoj publici a objavljenih u za tu svrhu primjerenim publikacijama. U samom početku bavljenja ovom problematikom, kao što je to slučaj i s većinom drugih historičara zaokupljenih čitavom lepezom najrazličitijih tema, problemu je prišao koristeći dominantno induktivnu metodu. Činjenica što su članovi njegove šire obitelji bili žrtvama odmazde koja je provođena nad pripadnicima njemačke narodnosne zajednice označene kao kolektivnog krivca za strahote koje su učinili njihovi pojedini sunarodnjaci tijekom Drugog svjetskog rata, te nepostojanja interesa unutar struke, ali i dovoljno građanske hrabrosti (nažalost, ponekada je i ona potrebna) da se piše i o temama koje su mogle ugroziti samodopadnost ondašnjeg sistema i njegovih nosilaca, bili su mu glavni poticaji da pristupi sustavnom proučavanju njemačke nacionalne manjine. Ponajprije na području Đakova i Đakovštine, potom Slavonije, a onda i šire, na području Hrvatske i jugoistočne Europe.